

Mis on keskkonna- ajalugu?

Usutlus Verena Winiwarteriga

Verena Winiwarter (s. 1961) on Euroopa keskkonnaajaloo üks juhtfigure, endine *European Society for Environmental History* president ja keskkonnaajaloo professor Austria Klagenfurti Alpen-Adria-Ülikooli interdistsiplinaarsete uuringute teaduskonnas. Alghariduselt mullakeemik, on Winiwarteri südameasjaks keskkonnajaloolasena olnud interdistsiplinaarsete uurimismeetodite edendamine ja loodusteaduslike meetodite kasutamine ajaloouurimises. Teadustöös on see viinud ambitsioonikate projektideni Doonau jõe, Viini vetevõrgu ja Alpi suusakuurortide keskkonnaajaloo rekonstrueerimisel. Winiwarter on liige Austria Teaduste Akadeemia interdistsiplinaarsete keskkonnateaduste komisjonis ja mitmes teises interdistsiplinaarsust edendavas teadlasvõrgustikus Austrias ja väljaspool. Tema rohked publikatsioonid tegelevadki ennekõike Doonau ja Viini keskkonnaajalooga, varase põllumajanduse ning mullatekke, aga ka keskkonnaajaloo metodoloogiliste probleemidega. Winiwarter esineb keskkonnaajalooliste kirjutistega aktiivselt ka avalikus meedias, mis tõi talle 2013. aasta Austria Teadlase tiitli.

Järgnev vestlus toimus 10. septembril 2014 Tallinna ja Tartu vahel, seoses Verena Winiwarteri osalemisega Tallinna Ülikooli Keskkonnaajaloo Keskuse ja Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi ühiskonverentsil „Vatsad, kehad ja politsei. Katastroofid ning ühiskondlik kontroll kehastunud keskkonnaajaloos“. Küsitlesid Kati Lindström ja Ulrike Plath.

Mis on keskkonnaajalugu ja milleks seda vaja on?

Kõige lühem vastus on, et keskkonnaajalugu räägib inimeste ja ülejäänud looduse suhetest. Kusjuures oluline on täpsustada, et inimesed on ühtaegu looduse osa ja sellest väljaspool, n.-ö. mitte-loodus, kuna me tahame analüütilistel eesmärkidel inimest ja loodust eristada.

Nii et keskkonnaajalugu räägib ka inimeste ja kivide või soolade omavahelistest suhetest?

Inimene ja kõik ülejäänud. Räägime suhetest inimeste ja kõigi teiste bio-, geofüüsiliste süsteemide vahel, mida me tavakeeles looduseks hüüame.

Olete siin konverentsi „Vatsad, kehad ja politsei. Katastroofid ning ühiskondlik kontroll kehastunud keskkonnaajaloos“ raames. Kuidas keha keskkonnaajalooga seostub?

Oma ettekandes üritasin näidata, et inimese keha on võimalik käsitleda kui üht osa ühiskondlik-tehnoloogilistest süsteemidest. Arusaamad toidust, tervisest, heaolust, elukvaliteedist, aga ka ühiskondlikust korrast kohtuvad kõik looduse mõistes ja keha kaudu. Ning kui-võrd keha on nii keskne, on ta ka väga kasulik uurimisobjekt, mille kaudu inimese ja looduse omavahelistele suhetele läheneda. Peale selle on inimese mõistmine humanitaarteaduste keskne teema ning inimese keha uurimise kaudu saame teiste humanitaarerialadega paremini seostuda.

Tänapäevase keskkonnaajaloo sünnikodu on Ameerikas. Olete üks neist, kes hakkas pärast Ameerikast saabumist tugevasti keskkonnaajaloo asja ajama ja seda Euroopa teadusmaastikku juurutama. Kuidas veenda kolleege, et keskkonnaajalooga maksab tegeleda?

Ma ei tea, kuidas veenda kolleege keskkonnaajalooga tegelema, sest ma ei saa aru, kuidas saab ajalugu ilma keskkonda arvesse võtmata üldse uurida. Niisamuti nagu ma ei mõista, kuidas saab ajalugu kirjutada ilma soospekti või klassi arvestamata. Nii et ma arvan, et kolleege ei olegi vaja veenda, peame ainult ootama, kuni jõuab kohale teadmine, et loodus/ keskkond on ajaloo üks põhiosi, täpselt samamoodi nagu poliitika, majandus, klassid, rassid ja sugu.

Aga kuidas see Ameerikas sündinud teadus üldse Euroopa mõtlemise ja teaduslooga haakub?

Keskkonnaajalugu levis Ameerikast esimesena Inglismaale tänu ühisele keelele ning tegelikult olid keskkonnaajaloo edendamisel määrava tähtsusega just loodusteadlased, nagu Peter Brimblecombe, kes oma teoses „The Big Smoke“¹ tahtis lihtsalt teada, kui kaua on õhusaaste Londonis probleemiks olnud, ja kuigi ta ei olnud ajaloolane, kirjutas ta kokkuvõttes väga hea keskkonnaajaloolise raamatu.

Prantsusmaal oli juba Annaalide koolkonnal tugev seos geograafiaga ning seetõttu võttis ajalooteadus seal loodust tõsiselt, ehkki looduse mõiste oli neil palju kitsam kui tänases keskkonnaajaloos: nemad rääkisid loodusest kui *longue durée*'st, aga loodus võib ju vahel ka väga äkiliselt reageerida. Sellest hoolimata võttis Prantsusmaal pikka aega, enne kui keskkonnaajalugu edasi arenes.

Tänapäevase keskkonnaajaloo esimesed kantsid Euroopas olid kindlasti Skandinaavia, Saksamaa ja Madalmaad. Hetkel on ta laiemas lõuna ja ida poole ning olen veendunud, et keskkonnaajaloost saab tulevikus integreeritud ja aktsepteeritud osa ajalooteadusest.

Kas Euroopa keskkonnaajalool on olemas n.-ö. oma nägu? Kas on teemasid, mis on huvitavad ennekõike Euroopa kontekstis?

Väga hea küsimus. Euroopa ei ole asunikemaa. See tähendab, et siin ei ole toimunud seda, mida me tunneme termini *Columbian exchange*² all, sest meie ajaloos pole olnud sellist momenti, mil kogu aastatuhandete jooksul välja arenenud elukeskkond lüüakse ühe hetkega koloniseeriva jõu poolt täiesti segamini. Nii et selles mõttes on meil tõepoolest Euroopas see ülalnimetatud *longue durée* olemas.

Peale selle on eurooplastel võimalik kasutada nii arheoloogilisi kui ka kirjalikke allikaid. Ameeriklastel seda võimalust lihtsalt ei ole, kuna sealsete põliselanike ajalugu on enamasti mitte-kirjalik. Seda saab mingil määral arheoloogiliste leidude abil rekonstrueerida, kuid sellist arheoloogiliste, antropoloogiliste ja kirjalike allikate kombinatsiooni nagu Euroopas neil lihtsalt ei ole.

Teemad, mis on Euroopa keskkonnaajaloole spetsiifilised, tulenevad erinevate Euroopa alade majanduse ja keskkonnaolude eripäradest. Nii on Euroopa mereriikides merekeskkonna ajalugu märksa tähtsamal kohal kui sisemaa riikides; koloniaalajalugu on oluline Inglismaale, Hollandile, aga ka Portugalile ja Hispaaniale. Üldiselt ei ole Euroopa ja Ameerika vahel suuremaid erinevusi metodoloogias ja narratiivides, ent Euroopa keskkonnaajalugu on palju interdistsiplinaarsem kui USA-s, loodusteadustele märksa avatum, mistõttu Euroopast võibki edaspidi saada selle valdkonna arengu kese.

Milles võiks seisneda Balti keskkonnaajaloo tähtsus?

Ma ei tea Balti regioonist just palju, aga Lääne-mere eutrofiseerumise ajalugu oleks poliitika seisukohast väga oluline. Erinevate koloniaalkihtide ajalugu on tähtis teema, mis võimaldab võrdlemist teiste koloniaalmaadega. Samuti on kommunismi ajalugu endiselt päevakorras, sellest peaks tihedamini rääkima. Keskkonna ja rahvusluse põimimise lugu on oluline just noorte rahvuste jaoks.

Kas keskkonnaajalugu on rohkem uusaja ajalugu kui arheoloogia?

Hetkel ütleksin jah. Ma arvan, et see on üldisem

¹ P. Brimblecombe. The big smoke: A history of air pollution in London since medieval times. Methuen, London, 1987.

² Nn. Kolumbuse vahetus viitab Euroopa koloniaalajastuga kaasnenud ulatuslikule loomade, taimede, kultuuride, inimpopulatsioonide, haiguste ja tehnoloogia liikumisele eri maailmajagade vahel. Termin pärineb Alfred Crosby teosest „The Columbian Exchange“ ja viitab algselt Kolumbuse avastuste keskkonnamõjudele, kuid nüüdseks kasutatakse seda mõistet koloniaalkontaktidega kaasneva liikide leviku suhtes laiemalt.

suundumus ajalooteaduses, et enamik tegeleb teemadega, kus on rohkem allikaid saadaval.

Agas pikemas perspektiivis on arheoloogial laiemale keskkonnaajaloo mõistmisele palju pakkuda. Näiteks Paul Crutzen, Will Steffen ja John McNeill, kes antropotseeni mõiste välja arendasid³, rääkisid nn. suure kiirenduse ajastust ja siin on neil minu arvates õigus. Fossiilkütuste tarbimine on kliimamuutuste kiirust olulisel määral suurendanud. Seega on kiirenduse ajastu esimene periood alates industrialiseerimisest, 1850-ndatest ja selle teine periood alates 1950-ndatest olulisel murdepunktil keskkonnaajaloos ning neid tuleb uurida. Kuid samas peame olema teadlikud, et olulised keskkonnamuutused on leidnud aset terve holotseeni vältel, viimased enam kui 10 000 aastat. Inimestel oli juba küttide-korilaste ajal maastikele täiesti selge mõju, mis annab tunda tänapäevani – näiteks kui nad põletasid rohumaad selleks, et metsade pealekasvu peatada, või hävitasid pleistotseeni megafauna. Selles, et mammutid siin enam ringi ei jookse, on inimestel täiesti oma agentsus olemas. Seda peab meele pidama.

Olete Te üks neist keskkonnaajaloolastest, kes muretseb antropogeensete keskkonnamuutuste pärast?

Dünaamika ja muutused on loomulikud protsessid, kuid inimesed avaldavad neile mõju viisidel, millest me alati ei tea, kuhu see meid viib. Olen ühtaegu murelik, aga ka optimistlik, kuna senises ajaloo osas on inimesed olnud päris osavad uute lahenduste – või vähemalt sümptomite ravi – leidmisel. Kuid viimase 15 aasta arengud ei ole olnud lootustandvad: näiteks me isegi ei räägi enam kliimamuutuste leevendamise, vaid arutame, kuidas sellega kohaneda.

Ent ma ei usu, et muretsemine teeb meid headeks ajaloolasteks. Peame olema allikatruid. Allikate tõlgendamisel peame laskma end juhtida nende endi sisemisest loogikast ja mitte lugema varauasaegsetele tekstidele sisse meie kaasaegseid muresid. Ka seda on tehtud piisavalt ja minu meelest on see ajalooteadusele kahjulik. Nii et parem kirjutada lihtsalt head ajalugu kui jutlustada looduskeskkonna allakäigu lugu.

Millised on keskkonnaajaloo suurimad väljakutsed?

„Horisont 2020“ raamprogrammi Vilniuse kohtumisel otsustati, et Euroopa teaduspoliitika põhieesmärgiks on integreerida sotsiaal- ja humanitaarteadusi loodusteadusega n.-ö. poolkohustuslikus korras. Nii et ilma sotsiaal- või humanitaarteadlaste osaluseta ei saa ükski mikrobioloog ega insener Horisont 2020 programmi raha. See on fundamentaalne muutus teadusmaastikul.

Mida see meile tähendab? See tähendab, et me peame püüdma meile seatud ootustele vastata, peame end õigustama. Ning keskkonnaajalool on jätkusuutlikkuse teadusele erakordselt palju pakkuda. Humanitaarteaduste mõjuvõim seisab muu hulgas refleksioonis selle üle, mis on ühiskond ja kuidas teadmisi konstrueeritakse. Me ei tohi kaotada võimet ennast toimuvast analüütiliselt distantseerida ja käsitleda ajalugu nagu kaasaegse ühiskonna peeglit. Ei ole lihtne töötada koos täppisteadlastega ühes projektis ja öelda, et teie lähenemine on piiratud ja oma aja vaimsusest kantud, kuid see on võimalik, kui koostöö pinnalt on sündinud usaldus ja vastastikune mõistmine ning me ise oleme mõistnud, et ilma täppisteadlaste teadmisteta ei ole ka meie töö võimalik.

Olete ise osalenud mitmetes interdistsiplinaarsetes projektides. Aga miks interdistsiplinaarsus üldse keskkonnaajaloo jaoks oluline on?

Ilma varasemate sajandite maastikke rekonstrueerimata ei ole ka mingit mõtet rekonstrueerida inimeste reaktsioone sellele ja nende koostoimimist. Vaadake näiteks uuesti meie Doonau projekti. Selle käigus tehtud rekonstruktsioonidest⁴ on näha, et jõgi oli nii metsik, et ükski vähegi mõistlik inimene ei läinud selle lähedusse elama. See seletab, miks Viini ei asunud Doonau ääres, vaid hoopis ühe taltsama kõrvalharu juures. Ilma geoloogiat tundmata ei mõista me, miks inimesed reageerisid looduskeskkonnale nii, nagu nad seda tegid. Seega on interdistsiplinaarsus vältimatult vajalik.

Iga distsipliin tekitab endale piiratud uurimisküsimusi, millega saab oma distsiiplinaarsete uurimismeetodite juures teatud kindla aja jooksul hakkama, näiteks doktoritööde raames jne.

³ Nt. W. Steffen, P. J. Crutzen, J. R. McNeill. The Anthropocene. Are humans now overwhelming the great forces of nature? – *Ambio*, vol. 36, nr. 8, 2007, lk. 614–621.

⁴ Vaata nt.: <http://youtu.be/dHERpWgA84Y>.

Aga interdistsiplinaarselt koos töötades oleme võimelised tegelema probleemidega, mida me üksikteadlastena iialgi lahendada ei suudaks. Ja need probleemid on hoopis teistsugused, palju põnevamad ja palju tähtsamad. Kuivõrd innovatsioonid ei juhtu iialgi tuumas, vaid alati äärealadel, võib öelda, et interdistsiplinaarsus on praeguses teadusmaailmas põhiline innovatiivne jõud, nii loodusteaduses kui ka humanitaarias.

Kas keskkonnaajalugu on pigem katusteema, mis koondab erinevaid loodus-, sotsiaal- ja humanitaarteaduste harusid, või on ta pigem ajaloo alldistsipliin?

Mulle ei meeldi kumbki neist määratlustest. Ma arvan, et kui me räägime, et see või teine on katusteadus, siis on see tegelikult hegemoonia ja võimu küsimus, ja ma ei usu, et see meid eriti edasi aitab.

Ma ei tahaks keskkonnaajalugu ka distsipliiniks kutsuda. Nagu Foucault osutas, on distsipliinid selleks, et meid distsiplineerida, ja mina eelistaks, et me oleksime distsiplineerimata.

Ütleksin hoopis nii: keskkonnaajalugu on huvitav uus lähenemisviis. See on üks unikaalne, vajalik ja väga huvitav lähenemisviis, mis pakub jätkuvalt üllatusi. Mulle ei meeldi eriti ajalooline ilukirjandus, kuna algupäraste ajalooallikate lugemine on tavaliselt palju parem viis enese lõbustamiseks väga, väga imelike juhtumitega. Kuidas võikski autori isiksuse mõttemaailma poolt piiratud ilukirjandus olla sama hea kui ajalooline allikas?

Aga kas keskkonnaajaloolane peab siis olema ühtaegu nii loodus- kui humanitaarteadlane?

Peame olema kriitilised ja tõdema, et meie kõigi arusaamad on piiratud. Kriitiline mõtlemine on kaitsemehhanism, mis hoiab ära suuri õnnetusi. Ka keskkonnaajaloolastel pole tõemonopoli. Ma ei arva, et me kõik peaksime loodusteadlasteks hakkama. Mul endal on loodusteadlik taust ja sellest on palju abi, kuid vaja on arendada vastastikust arusaamist, peame suutma mõista endi poolt kasutatava loodusteadusliku meetodi väärtust ja piire. Nimetagem seda siis loodusteaduslikuks kirjaoskuseks.

Olete hariduselt mullakeemik ja olete ühes oma intervjuus väitnud, et muutused mullas on

vähemalt sama olulised ja ohtlikud kui kliimamuutus⁵. Mis nende muldadega on?

Vastupidiselt levinud arusaamisele ei ole muld taastuv ressurss. Parasvöötmes võtab mulla tekkimine kivimitest aega umbes 10 000 aastat ja kui midagi peab nii pikka aega ootama, siis on ta sama hästi kui taastumatu. Seetõttu on nad ka väga väärtuslikud ja haprad ökosüsteemid: kui võtame ühe peotäie mulda, siis kolmandiku sellest moodustavad elusorganismid. Muld on väga keerukas ökosüsteem ja meie oleme temaga väga halvasti ümber käinud. Viljakaid muldi ohustavad reostus, kinnikatmine (lennujaamad, tänavad, kaubanduskeskused), kõrbestumine, soolastumine, niisutamine. Kõik need protsessid ohustavad just hea mullaga alasid – linnu, lennuväljasid jm. rajatakse just tasandikualade viljaka mulla peale. Katame oma parimad mullad betooni ja asfaldiga ja ka meie praegune ebajätkusuutlik põllumajandus on mullale suureks ohuks.

Aga inimesed võivad mulda ka paremaks muuta?

Õigus. Inimesed on tõepoolest mulda ajaloo jooksul väga palju paremaks muutunud. Parim näide on siinkohal *terra preta do índio* ehk Amazonase vihmametsade n.-ö. indiaanlaste must muld, mis on tekkinud, segades ülimalt väheviljaka metsamulla sekka keraamikakilde ja sütt. Niisuguse segamise tulemusena tekib ainulaadne mikrobioloogiline ökosüsteem, arenevad bakterid, mis muudavad kehva mulla viljakaks mustaks mullaks. Ma ei ole kursis, mis arvamusel eksperdid hetkel on, kuid on isegi oletatud, et Euroopa mustmullavöönd võib olla antropogeenset päritolu. Ent tänapäeval me enam uut mulda ei loo, kui mõned permakultuuri ja kogukonnapõhise metsapõllunduse meetodid välja arvata. Kokkuvõttes kahjustame me muldasid palju rohkem, kui me hetkel suudame uuesti juurde tekitada.

Miks mullaorganismidele ikkagi nii vähe tähelepanu pööratakse, kui nad nii tähtsad on?

See on looduskaitse üldisem probleem, et eelistatakse panda-suguseid karismaatilisi ja nunnusid loomi. Inimesed on valmis raha andma ilusate loomade, aga mitte pseudoskorpionide

⁵ <http://seeingthewoods.org/2014/02/13/an-interview-with-verena-winiwarter-austrian-academic-of-the-year/> Kokkuvõtvalt vt. nt. V. Winiwarter. Environmental history of soils. – M. Agnoletti. S. Neri-Serneri (toim.), The basic environmental history. Springer, 2014, lk. 79–119.

heaks, kes on tegelikult ühed hästi vahvad ja toredad olendid.

Räägin teile ühe episoodi, mis muutis mu elu. Olin ühel orgaanilise viinamarjakasvatuse kursusel ja seal oli üks bioloog mikroskoopide ja mullaproovidega. Mullaproovikoti peale oli ta pannud melonikoore, sest “mulda peab ju toita”. Mötlesime algul, et peast põrunud. Ent siis jagati mullaproovid laiali ja me nägime läbi mikroskoobi, kuidas need toredad mullaelukad ja pseudoskorpionid meile oma kääridega lehvitatsid, s. t. tuulutasid end mikroskoobi kuumuses. Aga peale seda, kui me olime neid skorpione näinud, ei visanud mitte üks osaleja neid mullaproove ära, vaid kõik viisid mulla ilusti tagasi mullaämbri juurde. Ühesõnaga, kui tahta, et inimesed oleksid mulla suhtes tähelepanelikumad, peaksid nad nende mullaorganismidega kohtuma. Sama kehtib loomulikult ka vee ja veeorganismide kohta. Teadmine on hoolitsemine. Nii et mina tahaksin näha haridust, mis ei testi täpseid teadmisi Linné klassifikatsiooni kohta, vaid õpetab looduse ilu vaatama ja hoidma.

Nii et keskkonnaajalugu peaks olema rohkem ka lasteaias- ja põhikoolihariduses sees?

Loomulikult ja Austrias oleme seni keskkonnaajaloo koolisüsteemi ja ajalooõpikutesse sisseviimisel väga edukad olnud. Viin ise läbi loenguid 5–14-aastastele lastele ning tavaliselt räägin vetsude ajaloo. Neile tohutult meeldib. Selle teema kaudu saab äratada laste huvi mikroobide, väetiste, hügieeni jne. vastu, sest meil kõigil on vetsudega väga isiklik suhe. Tualeti abil saab käsitleda väga paljusid keskkonnaajaloolisi teemasid. Ning detsentraliseeritud kompostvetsude süsteemi arendamine on üks peamisi viise, kuidas jõuda ÜRO aastatuhande arengueesmärkideni: reostamata värske vee varud, ligipääs hügieenilisele rookäitlusele.

Tänavu (2014) saite Te Austria aasta teadlase preemia. On see seotud asjaoluga, et Teie uurimisobjektiks on just kohalik keskkond?

Mulle anti Austria aasta teadlase auhind 2013. aasta töö eest, seda annab välja Austria Teadus- ja Haridusajakirjanike Klubi. Selleks, et auhinda saada, peab loomulikult olema väljajapaistva CV-ga teadlane ning kindlasti aitas kaasa, et olen Austria Teaduste Akadeemia korrespondentliige. Aga lisaks väärtustavad

nad seda, kuidas teadlased oma uurimustöö tulemusi meedia ja avalikkusega jagavad. Kuna meie töörühm tegeleb Austria keskkonnaajaloo, oli meil teistega võrreldes ehk lihtsam, sest kodulähedaste lugude uudisväärtus on suurem, kuid peab olema hea jutustaja ja suhtleja ning ennekõike on vaja kiiresti reageerida ja kohe kirjutada, kui ajaleht või ajakiri ruumi pakub. Kui aus olla, siis ei osanud ma auhinna saamist üldse oodata – olin täiesti rabatud. Olen rõõmus, et see auhind on aidanud keskkonnaajalool Austrias nähtavamaks muutuda, ehkki minu töökoormus on tänu sellele kõvasti kasvanud.

Mulle siiralt meeldib selle aunimetuse juures see, et hinnatakse asju, mida akadeemiline süsteem ei tähtsusta: oskus oma teadustööst avalikkusele rääkida ning teadmisi teistega jagada. See on teadustööde tähtsuse hindamiseks palju parem viis kui *h*-indeks, mis on bürokraatide hambutu ponnistus oma otsuste keerukust kuidagi vähendada. Olen veendunud, et see süsteem ei pea enam pikalt vastu, sest avalikkus maksab meile ainult siis, kui meie töö neile midagi annab. Aga see, mitu korda meid tsiteeritud on, ei anna ühiskonnale midagi.

Milles võiks seisneda keskkonnaajaloo suurim panus ühiskonda?

Kõigil Euroopa maastikel on pikk ajalugu, nad on varasemate kasutamiseviiside ja konfliktide palimptsestid. Olen näiteks osalenud „Danube: Future“ nimelises teadlasvõrgus Doonau piirkonna jätkusuutlikuks arenguks, ja me leidsime, et Doonau jõe 81 000 km² suurusel vesikonnal on erakordne potentsiaal rakendada oma rikas kultuuri- ja looduspärand jätkusuutliku arengu teenistusse. Samas on tema ajaloo väga koletuid konflikte ja keskkonnakatastroofe – vaadake näiteks rahvusvahelise Doonau jõe kaitsmise komisjoni⁶ kaarte kohtadest, kus on Doonau vesikonnas kõige suuremad ohud pinnavee varudele ja põhjaveele. Niisugustes pika konfliktide ja katastroofide ajaloo keskkondades ei ole jätkusuutlik areng üldse võimalik, kui me ei uuri nende ajalugu, ja just sellistes projektides saame ühiskonnale kasulikud olla. Ükski arst maailmas ei hakkaks patsienti ravima ilma eelnevalt tema haiguslugu vaatamata ja võiks öelda, et keskkonnaajalugu tegeleb meie planeedi haiguslooga. Ilma haiguslugu teadmata ei saa ka planeedile head ravi määrata.

⁶ International Commission for the Protection of the Danube River (ICPDR), <http://www.icpdr.org/main/>

Kuidas võiks keskkonnaajaloo uurimisobjekte üldse ilusa nimega nimetada? Kultuurloodus? Sotsiaal-looduslikud nähtused? Kõik need mõisted on väga kohmakad.

Mulle väga meeldib Bruno Latouri mõte hübriidsusest. Ajaloo käigus on inimesed loonud järjest rohkem hübriide, mis ei ole kultuurilist ega looduslikku päritolu, vaid on mõlemad korraga. Need hübriidid on muutunud järjest globaalsemaks, neist on üha keerulisem aru saada ja nad tekitavad meile aina suuremaid probleeme. Üks taolisi hübriide on osooniauk. On see looduslik fenomen? Ei ole. On see kultuurinähtus? Ei. See on hübriid, midagi, mille me ise oleme tekitanud, aga mis on nagu džinn pudelist välja lennanud ja teeb, mis ta tahab.

Teine termin, millega võiks kokku võtta seda, millega meie, keskkonnajaloolased, tegeleme, on kõrvalnähtud. Ravimi infolehel on mõnikord kirjas, et „ravimi mõju ja soovimatute kõrvalnähtude hindamiseks konsulteerige oma arsti või apteekriga“. Mina ütlesin, et „oma keskkonnategevuse mõju ja soovimatute kõrvalnähtude hindamiseks konsulteerige oma keskkonnaajaloolasega“.

Nii et keskkonnaajalugu räägib ainult sellest, mis inimese ja looduse suhetes halvasti on läinud?

Ühelt poolt saab läbikukkumistest lihtsalt paremaid lugusid, aga teisalt me ka õpime vigadest paremini kui edulugudest. Nii et probleemidest ja vigadest rääkimisel on oma mõte sees. Siiski, „Meie keskkonna ajalukku“, mille me sel aastal Hans-Rudolf Borkiga⁷ avaldasime, panime teadlikult sisse ka mõned positiivsed lood, et lugeja näeks, et vahel läheb ikka hästi ka.

Aga kas pole nii, et lisaks läbikukkumisele või positiivsetele muutustele on olemas lugu stabiilsusest, tasakaalust olekust?

Ma ei usu. Ma arvan, et inimlik püüd stabiilsust saavutada on vastuolus looduse dünaamilisusega. Loodus on alati dünaamiline. On termodünaamika, kulumine ja kõdu: pidev lagunemine on universumite suur arengulugu. Ent on olemas ka evolutsioon – me ise oleme evolutsiooni üks produkte, aga võite kindlad olla, et me ei ole viimane saadus ega evolutsiooni tipp. Arvan, et

paljud inimeste ettevõtmised looduses on tingitud soovist looduse loomumast dünaamikat stabiliseerida: jõgede reguleerimine, tammide ehitamine, kaitsevallid rannaerosiooni vastu jne. Loodus on dünaamiline ja inimesele see ei meeldi.

Intervjuu valmimist on toetanud ETAG grandid IUT2-44, ETF9419, IUT28-1, Euroopa Regionaalarengu Fond (Kultuuriteooria tippkeskus) ja Wenner-Gren Stiftelsema.

**Kati Lindström,
Ulrike Plath**

Kati Lindström

(1977), *PhD*, keskkonnahumanitaaria järeldoktor, Kuninglik Tehnikaülikool, 10044, Stockholm; semiootika teadur, Tartu Ülikool, Jakobi 2, 51014 Tartu, Kati.Lindström@ut.ee

Ulrike Plath

(1972), *PhD*, baltisaksa ajaloo ja kultuuri professor, Eesti Keskkonnaajaloo Keskuse (KAJAK) juht, Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut, Rüütli 6, 10130 Tallinn, plath@tlu.ee

⁷ V. Winiwarter, H.-R. Bork. Geschichte unserer Umwelt. Sechzig Reisen durch die Zeit. Primus, Darmstadt, 2014.